

VIDEO ASSISTENT REFERI (VAR) KABI TEXNOLOGIYALARNING SPORT
SOHASIGA TA'SIRI.

Olimova Shaxzoda Jamshid qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti Sport huquqi yo'nalishi magistranti

E-mail: olimovasahzoda65@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur tezisda Video Assistant Referee (VAR) texnologiyasining sport, xususan futbol sohasida qo'llanilishi bilan bog'liq huquqiy ziddiyatlar va muammolar kompleks ilmiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida VAR tizimining hakamlik qarorlariga ta'siri, javobgarlik masalalarining noaniqligi, protsessual adolat tamoyillariga muvofiqligi hamda qaror qabul qilish jarayonining shaffofligi o'rganiladi. Shuningdek, turli ligalar va musobaqalarda VAR qo'llanishidagi farqlar, yagona standartlarning yetishmasligi hamda texnik imkoniyatlar bilan bog'liq tengsizliklar sport huquqi nuqtai nazaridan baholanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, VAR tizimi sportda adolatni ta'minlashga xizmat qilayotgan bo'lsa-da, uning amaliy qo'llanilishida huquqiy aniqlik, izchillik va javobgarlikni taqsimlash bilan bog'liq muammolar saqlanib qolmoqda. Shu munosabat bilan, maqolada VAR tizimini takomillashtirish yo'nalishlari, jumladan, yagona xalqaro reglamentlarni joriy etish, qarorlar shaffofligini oshirish hamda protsessual kafolatlarni kuchaytirish zarurati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: VAR, sport texnologiyalari, hakamlik, futbol, qaror qabul qilish, raqamli transformatsiya, sport adolatliligi, video tahlil tizimi.

Zamonaviy sport tizimi raqamli texnologiyalar asosida jadal rivojlanib, boshqaruv va hakamlik faoliyatining yangi modelini shakllantirmoqda. Ayniqsa futbol sohasida Video Assistant Referee (VAR) texnologiyasining joriy etilishi sportda qaror qabul qilish jarayonini tubdan o'zgartirib, adolat va aniqlikni ta'minlashga qaratilgan muhim mexanizm sifatida namoyon bo'ldi. Ushbu tizim FIFA va IFAB tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u o'yinning muhim epizodlarini video qayta ko'rib chiqish orqali hakam xatolarini kamaytirishga xizmat qiladi.

VAR texnologiyasining joriy etilishi sportda "texnologik adolat" konsepsiyasini shakllantirishga olib keldi. Ilmiy tadqiqotlar natijalariga ko'ra, ushbu tizim hakamlik qarorlarining aniqligini sezilarli darajada oshirgan. Xususan, Spitz va boshqalar. Tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar VAR joriy etilgandan so'ng muhim qarorlarning to'g'rilik darajasi 90 foizdan yuqori ko'rsatkichga yetganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, boshqa ilmiy manbalarda VAR tizimi penalti va ofsayd qarorlaridagi xatolarni kamaytirganligi ham qayd etilgan.¹⁹

Video Assistant Referee (VAR) texnologiyasi sportda adolat va aniqlikni ta'minlash yo'lida muhim qadam bo'lishiga qaramay, uning amaliy qo'llanilishi bir qator murakkab muammolarni yuzaga keltirmoqda. Ushbu muammolar asosan o'yin dinamikasi, hakamlik mustaqilligi, muxlislar tajribasi hamda texnologiyaga ortiqcha bog'liqlik bilan bog'liq. Shu

¹⁹ Spitz, J., Wagemans, J., Memmert, D., & Williams, A. M. (2021). Video assistant referees (VAR): The impact of technology on decision making in association football referees. *Journal of Sports Sciences*.

bilan birga, VAR tizimining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ham ilmiy jihatdan katta qiziqish uyg'otadi.

Eng asosiy muammolardan biri — o'yin tempining pasayishi hisoblanadi. VAR tekshiruvlari vaqtida o'yin to'xtatiladi va bu jarayon ba'zan bir necha daqiqagacha cho'zilishi mumkin. Natijada futbolning asosiy xususiyatlaridan biri bo'lgan uzluksizlik buziladi. Bu holat nafaqat futbolchilarning o'yin ritmiga, balki tomoshabinlarning qabul qilish jarayoniga ham ta'sir ko'rsatadi. Sport nazariyasida futbolning jozibadorligi aynan uning tezkorligi va dinamikasiga bog'liq ekani ta'kidlanadi, VAR esa aynan shu jihatni ma'lum darajada cheklaydi.²⁰

Futbol video yordam (VAR) tizimini boshqa jamoaviy sport turlariga nisbatan ancha kech joriy etdi. Holbuki, boshqa sportlarda bu texnologiya allaqachon keng qo'llanilib kelinmoqda. Masalan, basketbolda video takrorlarni ko'rib chiqish tizimi o'yinning ajralmas qismiga aylangan: sirena yangrashidan oldin to'p otildimi yoki yo'qmi — bu avtomatik tarzda aniqlanadi, muvaffaqiyatli zarbalarda uch ochkolik chiziq chegaralari aniq belgilab beriladi, shuningdek, jarima zarbalari soni ustidan ham nazorat amalga oshiriladi. Eng muhimi, bu jarayonlarning barchasi o'yinchilar va tomoshabinlar uchun deyarli sezilmaydigan, juda qisqa pauzalar bilan bajariladi.²¹

Shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, VAR texnologiyasining keng joriy etilishi bilan bir qatorda sport huquqi doirasida yangi ziddiyat va muammolar ham yuzaga kelmoqda. Eng avvalo, qaror qabul qilish jarayonida bir nechta subyektlarning ishtirok etishi javobgarlikning aniq taqsimlanmasligiga olib kelmoqda. Bu esa sport huquqida "yakuniy qaror uchun kim javobgar?" degan muhim savolni keltirib chiqaradi. Shuningdek, VAR tizimi "aniq va ravshan xato" mezoniga asoslangan bo'lsa-da, ushbu tushunchaning huquqiy jihatdan aniq chegaralanmaganligi turli talqinlarga sabab bo'lmoqda.

Yana bir muhim muammo — protsessual adolat va shaffoflik masalasidir. VAR qarorlarining asoslari ko'pincha to'liq ochiqlanmaydi, bu esa sport ishtirokchilari va muxlislar orasida ishonch muammosini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, VAR qarorlarini o'yindan keyin qayta ko'rib chiqish imkoniyatining cheklanganligi ham sport huquqida adolatli himoya tamoyillariga nisbatan bahs-munozaralarni kuchaytirmoqda.²² Bundan tashqari, VAR tizimini joriy etish bilan bog'liq texnik va moliyaviy omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Barcha mamlakatlar va ligalarda bir xil texnik imkoniyatlar mavjud emasligi sababli, VAR tizimi global miqyosda bir xil darajada qo'llanilmayapti. Bu esa sport huquqining asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan tenglik prinsipiga zid kelishi mumkin.

Biroq VAR texnologiyasining amaliy qo'llanilishi o'yin dinamikasiga ham ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Video tekshiruv jarayonlari o'yin davomida pauzalar keltirib chiqaradi, bu esa futbolning uzluksiz oqimini buzadi. O'rtacha hisobda VAR tekshiruvlari 2–4 daqiqa davom etadi va bu vaqt ichida o'yin to'xtatiladi. Natijada futbolning tezkorligi

²⁰ Hennig, E. (2022). Technology in sport officiating. Sports Engineering.

²¹ Лескова И. В., Ермаков Д. Н., Андрющенко Г. И., Распопов С. В., Хмелевская С. А. Актуальные аспекты интеграции постсоветских стран в проекте Евразийского экономического пространства // Обзор европейских исследований. – 2022. – Том 7. – № 6. – С. 231-238;

²² IFAB (2018). Video Assistant Referee (VAR) Protocol and Implementation Guidelines.

va ritmi pasayadi. Bu holat nafaqat sportchilarga, balki tomoshabinlarga ham ta'sir qiladi, chunki o'yin jarayonining uzilishi emotsional intensivlikni kamaytiradi.²³

Muxlislar tajribasi nuqtai nazaridan VAR tizimi qarama-qarshi baholarga ega. Bir tomondan, u adolatli qarorlar qabul qilinishini ta'minlab, tomoshabinlar orasida ishonchni oshiradi. Ikkinchi tomondan esa, qarorlarning kechikishi va ayrim hollarda tushuntirilmaligi muxlislar orasida norozilikka sabab bo'ladi. Ayniqsa gol urilganidan keyin uning haqiqiyliги tekshirilishi natijasida quvonchning kechikishi sportning emotsional qiymatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Texnik nosozliklar bilan bog'liq holatlar ham bir necha bor kuzatilgan. Masalan, 2022/23 yilgi A Seriyada "Yuventus" – "Salernitana" o'yinidagi mashhur epizodda VAR tizimida ofsaydni aniq ko'rsatib bera oladigan rakurs mavjud bo'lmagan. Yoki 2025-yil 18-may kuni "Rostov" – "Zenit" uchrashuvida ayrim epizodlar bo'yicha qabul qilingan qarorlar chempionlik poygasining borishiga va natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatib, har ikki tomon vakillarining noroziligiga sabab bo'lgan.²⁴

Biroq e'tirozlar mavjud bo'lishiga qaramay, statistik ma'lumotlar VAR tizimining ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi: Sky Sports ma'lumotlariga ko'ra, VAR joriy etilgandan so'ng muhim qarorlarning aniqligi 82 foizdan 96 foizgacha oshgan.

Shu bilan birga, VAR tizimi sport boshqaruvida yangi yondashuvlarni shakllantirmoqda. Qaror qabul qilish jarayoni yanada murakkablashib, ko'p bosqichli tizimga aylangan. Bu esa sport tashkilotlari oldiga yangi vazifalarni qo'yadi, jumladan, texnologik tizimlarni boshqarish, hakamlarni qayta tayyorlash va qarorlar shaffofligini ta'minlash zarurati paydo bo'ladi. Umuman olganda, VAR texnologiyasining amaliy ta'siri ikki tomonlama xarakterga ega. Bir tomondan, u sportda adolat va aniqlikni oshiradi, ikkinchi tomondan esa o'yin dinamikasi va tomoshabin tajribasiga murakkab ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli VAR tizimini yanada takomillashtirish, uning ijobiy jihatlarini saqlab qolgan holda mavjud muammolarni bartaraf etish zamonaviy sport boshqaruvining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, VAR texnologiyasi sportda adolatni ta'minlash yo'lida muhim vosita bo'lib, uning kelajakdagi rivoji texnologik innovatsiyalar, huquqiy tartibga solish va amaliy boshqaruv mexanizmlarining uyg'unligiga bog'liq. Mazkur tizimni mukammallashtirish orqali sportni yanada shaffof, adolatli va ishonchli tizimga aylantirish imkoniyati mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. BMC Sports Science (2024) "Referee bias and VAR analysis"
2. Совершенствование системы VAR как инструмента справедливой конкуренции совершенствованию Чибисова Е.И.
3. IFAB(2018). Video Assistant Referee (VAR) Protocol and Implementation Guidelines.

²³ Collins, H. (2010). Tacit and Explicit Knowledge in Sports Officiating. University of Chicago Press.

²⁴ Минакшин Д. Оценка стоимости под риском методом исторического моделирования: подходы к улучшению точности модели // Экономика, статистика и информатика. – 2021. – №3. – 148 с.

4. Collins, H. (2010). Tacit and Explicit Knowledge in Sports Officiating. University of Chicago Press.
5. Spitz, J., Wagemans, J., Memmert, D., & Williams, A. M. (2021). Video assistant referees (VAR): The impact of technology on decision making in association football referees. *Journal of Sports Sciences*.
6. Hennig, E. (2022). Technology in sport officiating. *Sports Engineering*.
7. Лескова И. В., Ермаков Д. Н., Андрющенко Г. И., Распопов С. В., Хмелевская С. А. Актуальные аспекты интеграции постсоветских стран в проекте Евразийского экономического пространства // *Обзор европейских исследований*. – 2022. – Том 7. – № 6. – С. 231-238;
8. Минакшин Д. Оценка стоимости под риском методом исторического моделирования: подходы к улучшению точности модели // *Экономика, статистика и информатика*. – 2021. – №3. – 148 с.